حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار صدّيقي قريشي هالائي رحمة الله عليه

(1278-1331هه/1861-1913ع)

حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رحمة الله عليه وڏن خوبين جا مالڪ ٿي گذريا آهن. پنهنجي خُلق، مروت، شيردلي، بيباڪي ۽ غيرت منديءَ جي ڪري هر خاص و عام ۾ بيحد مقبول ٿيا. راڄن پاڳن جا فيصلا گهڻو ڪري پاڻ خود ڪندا هئا ۽ بلڪل بي ريائي سان فيصلو ڏيندا به هئا ۽ ان تي عمل به ڪرائيندا هئا. امير هجي يا ڪو وڏو ڪامورو پاڻ اُن جي اکين ۾ اکيون وجهي ۽ حق جي ڳالهه ڪرڻ ڪي ماٺ تي ترجيح ڏيندا هئا. پنهنجن جو قدم بقدم ساٿ ڏنائون ۽ ڌارين سان انتهائي شفقت سان پيش آيا:

سُرَها ڏيم سَي جن ساڃاءِ سِراڻ سين
تيغ تنين جيءَ ڪي ڪَٽُ نه لڳي ڪڏهين

شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحه[316]

ولادت مبارڪ:

حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار سائين رحمة الله عليه 1- جمادي الاوّل 1278هه[317] بمطابق 4- نومبر 1861ع تي سومر جي سياڳي ڏينهن هالا ۾ تولد ٿيا. پاڻ حضرت مخدوم محمد امين ثالث رحمة الله عليه جو پهريون اولاد ۽ وڏا فرزند هئا. سندن ٻانگ جو نالو "محمد علي" رکيو ويو هئو ليڪن پاڻ پنهنجي ڏاڏي بزرگوار جي اسمِ گرامي "محمد زمان" سان مشهور و معروف ٿيا. نور پور ضلعي نوشهروفيروز وارا پير سندن ناناٽا آهن.

"هي حضرت مخدوم صاحب، سنڌ جي عام سجّاده نشينن وانگر ظاهري رعب ۽ طاقت، نالي ۽ ناموس ۾ وک وڌائڻ لڳو. سندس نالو ان ڪري

Gul Hayat Institute

---

[316] شاهه جو رسالو مرتب علامه آئي آئي قاضي، ص: 32.

[317] گنجينهٔ اسرارِ سروريه/ گنجينهٔ اوليا، ص: 253/ ڪلياتِ امين، ص: 22.

"سرڪار" پئجي ويو.[318] "پاڻ ڏاڍي لاڏ ڪوڏ سان تربيت حاصل ڪيائون، بدن ۾ پريل ۽ نهايت پُرڪشش، حسين ۽ جميل شخصيت جا مالڪ هئا."[319]

شادي:

حضرت مخدوم محمد زمان سرڪارؒ جن ٻه شاديون ڪيون. هڪڙي پنهنجي چاچي حضرت پير ميان شاهه محمد عرف شاهنواز سائينؒ جن وٽان ۽ ٻي شادي پير ميان محمد حسن صدّيقي قريشيؒ[320] وٽان ڪيائون، ڪين اولاد ڪو نه ٿيو. سندن پوبان حرم وارا بيحد عبادت گذار ۽ صوم و صلوات جا پابند هئا ۽ تمام وڏي عمر ۾ انتقال ڪيائون.

سجّاده نشيني:

سرڪار حضرت مخدوم محمد زمان "خامس" سندن والد و مرشد حضرت مخدوم محمد امين عرف پڪن ڌڻي سائينؒ جي انتقال بعد 29- رمضان 1303هه[321] بمطابق 2- جولاءِ 1886ع تي حضرت غوث الحق مخدوم نوحؒ جن جي گاديءَ تي جلوه افروز ٿيا.

سجّاده نشين ٿيڻ بعد، مولوي مفتي شفيع محمد علويءَ کي هالا شهر جو قاضي مقرر ڪيائون، راڄن ڀاڳن جا فيصلا پاڻ خود ڪندا هئا ۽ ٻي صورت ۾ سندن طرفان خليفو اِرم فقير[322] اهو فرض انجام ڏيندو هو زوار

---

[318] جي-ايم- سيد، جنب گذاريم جن سين، جلد 1، ص: 94.

[319] پير ميان محمد حسن صديقي: پروفيسر محبوب علي چنا، ڪلياتِ امين، ص: 22.

[320] **پير ميان محمد حسن صديقي:**

پير ميان محمد حسنؒ، حضرت غوث الحق مخدوم نوحؒ جن جي اولاد مان هو سندس سلسلہ نسب هي آهي: حضرت مخدوم محمد حسن بن مخدوم غلام حيدر بن مخدوم محمد حسن بن مخدوم الله بخش بن مخدوم نواز علي بن مخدوم غلام حيدر بن مخدوم پير ڏنو بن مخدوم محمد رضا بن مخدوم ڪامل بن مخدوم عبدالصمد بن مخدوم علي عسڪر بن مخدوم سلطان ابراهيم بن حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمت الله عليه

[321] گنجينئہ اسرار سرويہ قلمي.

[322] **خليفو اِرم فقير (وصال: 1932ع):**

خليفي ارم جي والد جو نالو الماس هو الماس فقير کي ٽي نياڻيون ۽ ٽي فرزند، ارم فقير،

الله واريو[323] سندن مير منشي هو.

قلزم فقير ۽ نظير فقير تولد ٿيا. خليفو ارم فقير سيني ۾ وڏو هو هن ٻه شاديون ڪيون، پهرينءَ مان اولاد ڪو نه ٿيس. ٻي شادي ڪنڌوءَ جي شيدين مان ڪيائين، جنهن مان هڪڙو پٽ ٿيس جنهن جو نالو ”زيتون“ رکيائين. خليفو ارم فقير، حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رح جن جو اعتماد وارو ماڻهو ۽ خاص حاضريءَ جو نوڪر هو. سروري جماعت جا فيصلا ڪرڻ، انهن جا مسئلا حضرت مخدوم صاحب جن وٽ پيش ڪرڻ ۽ سندن ملاقات حضرت مخدوم صاحب جن سان ڪرائڻ سندس فرائض ۾ شامل هئا. حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رح جڏهن مسافري تي يا ڪنهن سفر تي نڪرندا هئا ته خليفو ارم فقير ساڻن گڏ سندن تلوار ڪڇي هلندو هو. خليفي ارم فقير جو انتقال وڏي عمر ۾ 11_ ربيع الاول 1351ھ مطابق 16_ جولائي 1932ع تي ڇنڇر جي ڏينهن هالا ۾ ٿيو. کيس درگاھ حضرت غوث الحق ﷫ جي خدمت گذارن واري مقام ۾ دفنايو ويو. خليفي اِرَم جو پٽ زيتون فقير سيلاني ماڻهو هو هالا ۾ تمام گهٽ رهيو. سندس حياتيءَ جو گهڻو وقت سانگهڙ ۽ ٽر جي سروري جماعت جي مريدن ۽ فقيرن سان گذريو. هُن ڪراچيءَ جي گل محمد مڪراني وٽان شادي ڪئي، هڪ نياڻي ۽ هڪ فرزند تولد ٿيس خليفي زيتون فقير جو انتقال 14_ شوال 1384ھ/17_ فيبروري 1965ع تي بروز اربع هالا ۾ ٿيو سندس پٽ در محمد عرف دُرو 22_ مئي 1950ع تي ڄائو ۽ هن وقت تعليم کاتي ۾ ملازم آهي.

[323] زوار الله ورايو (وصال: 1965ع):

زوار الله ورايو هالا ۾ ڄائو سندس والد جو نالو جيئندو هو. زوار الله ورائي جي ننڍپڻ ۽ سندس آباءُ اجداد جي اصل ڳوٺ وغيره جي معلومات نه ملي سگهي آهي، پاڻ حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار ﷫ جن جو معتمدِ خاص ۽ مِير منشي هو. سالن جا سال ايمانداريءَ سان خدمت ڪيائين، بعد ۾ پير ميان پنيلڊي ﷫ جن جي فرزند پير ميان غلام رسول (1884_ 1938ع) سندس ٻانهن حضرت مخدوم صاحب جن کان گهري، پاڻ اجازت ڏنائون ۽ ان کان پوءِ زوار سڄي حياتي ميان غلام رسول جن وٽ رهيو. ساڻن گڏجي ڪربلا معليٰ ويو ۽ زيارتون ڪري زوار ٿي موٽيو. جڏهن پير ميان غلام رسول جن جو انتقال ٿيو ۽ سندن وصيت موجب سندن جسد خاڪي کي تدفين واسطي ڪربلا معليٰ موڪليو ويو ته زوار الله ورايو ان ڪم ۾ پيش پيش رهيو. پير ميان غلام رسول صاحب کان پوءِ زوار سندن فرزند پير ميان اعجاز حسين ﷫ (ولادت: 27_نومبر 1927ع- وصال: 27_ نومبر 1982ع) وٽ رهيو. زوار الله ورائي هڪڙي شادي ڪئي جنهن مان کيس هڪڙي نياڻي ۽ ٻه پٽ محمد قبول ۽ مولابخش تولد ٿيا. سندس وڏي پُٽ محمد قبول جي ولادت 14_ صفر 1338ھ مطابق 8_ نومبر 1919ع تي ڇنڇر ڏينهن هالن ۾ ٿي ۽ سڄي عمر هالا ۾ رهيو سندس انتقال 23_ آگسٽ 1987ع تي ٿيو مولابخش جي ولادت

حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار ﷫ جن ڏاڍا دلير، بيباڪ ۽ بهادر هوندا هئا، ڪو به ماڻهو وٽن حاضر ٿيندو هو ته پاڻ سندس اکين ۾ نهاري پڇندا هئا ته "ڪهڙي آهين"؟ [324] انگريز سرڪار ۽ ان جي ڪامورن اڳيان ڪڏهن به نه جهڪيا، اگر ڪو انگريز ڪامورو ملڻ لاءِ ايندو هو ته پاڻ پهرين پنهنجي هٿ تي رومال ويڙهي پوءِ ساڻس هٿ ملائيندا هئا [325] اهڙين ڪيترن ڳالهين جي ڪري حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار ﷫ ڪڏهن به حڪومت وقت جي "پسنديده شخصيت" نه رهيا. سندن خلاف ڪيئين سازشون ڪرايون ويون ۽ کين نقصان پهچائڻ جي ڪوشش به ڪئي وئي مگر پاڻ الله تعاليٰ ج جي لطف و ڪرم سان هميشه محفوظ رهيا.

"پاڻ جود و سخا جا درياهه هئا، سائلن کي ڏئي ڇڏيندا هئا، ڪو به ستايل سندن خدمت مان بي بهره ۽ خالي نه موٽيو سندن پوشاڪ شاهاڻي هئي، پلي گهوڙي تي سواري ڪندا هئا ۽ اڪثر تلوار ساڻ رکندا هئا. سندن آواز رعبدار هوندو هو سندن خشم آگين نگاهن جو تاب ڪير به برداشت ڪري نه سگهندو هو وڏا وڏا ڏهيسر سندن روبرو اچي ڪنبندا هئا، پاڻ پنهنجي دور ۾ سيٰن کان زور وارا پير هئا." [326]

هو وڏو بهادر ۽ همه گير شخصيت هو سندس تعلقات ۽ دوستن جو حلقو بيحد وسيع هو. انهيءَ زماني ۾ انگريز سرڪار جو ڏاڍو زور هو، تنهن ڪري هر سرڪاري آفيسر پنهنجي پاڻ کي انگريزن جو جانشين سمجهي حڪومت ڪرڻ پنهنجو حق تصور ڪندو هو حضرت مخدوم محمد زمان، خوشامد ۽ زماني بازيءَ جي فن کان نا آشنا هئو. اهو ئي سبب هو جو ڪيس آفيسرن جون ڪافي سختيون برداشت ڪرڻيون پيون. هڪڙي ڀيري ڪيس قتل جي مقدمي ۾ ملوث ڪيو ويو پر آزاد ٿي ويو. ڪڏهن به خودداريءَ جو دامن هٿ مان نه ڇڏيائين ۽ هميشه سلطان ٽيپو جي هن قول تي عمل پيرا رهيو:

Gul Hayat Institute

28_ شوال 1347هه مطابق 19_ اپريل 1929ع تي هالا ۾ ڄائو، تعليم کاتي ۾ ملازم هو 24_ جولاءِ 1989ع تي انتقال ڪيائين. زوار الله ورائي جو انتقال 27_ محرم 1385هه مطابق 29_ مئي 1975ع تي ٿيو ڪيس درگاهه شريف جي احاطي ۾ دفنايو ويو.

[324] راوي سيد علي احمد شاهه (ولادت: 11_ ڊسمبر 1936ع) بن سيد مٺن شاهه بن سيد حيدر شاهه اجناڻي.

[325] راوي عالي جناب حضرت مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ سائين رح.

[326] پروفيسر محبوب علي چنا، ڪلياتِ امين، ص: 23.

شیر کی ایک دن کی زندگی گیدڑ کی ہزار سالہ زندگی سے افضل ہے[327]

"ھالن جي حضرت مخدوم محمد زمان، منھنجي (جي ايم سيد) والد سيد محمد شاھ ۽ رئيس غلام محمد ڀرڳڙيءَ کي آفيسر شاھيءَ جيڪي تڪليفون ڏنيون، سي واقعات اڄ بہ سنڌ جي ماڻھن کي ياد آھن، سندن ڏوھ صرف ۽ صرف اھو ھو تہ ھو بيوخوف ھئا، نڊر ھئا، پنھنجي راءِ رکندا ھئا ۽ انھيءَ تي ڄمي ويندا ھئا."[328]

منٺار فقير راڄڙ (1865ع، 16- جنوري 1935ع[329]) جا مندرجہ ذيل ڏھر ان واقعي جو يادگار پائنجن ٿا:

محمد زمان پير سان مدد محمد ﷺ مير
ھيو حامي حضرت شاھ ھو ۽ ڏاڍھس نوح فقير
مدعين کي منٺار چئي تڙي کيئون تغيير
دشمن ٿيو دلگير سرور سوپارو ٿيو

*

محمد زمان پير جو نگھبان اللہ ج
ھيو مدد محمد مصطفيٰ ﷺ حامي حضرت شاھ
مدعين جو منٺار چئي رد خدا کيو راھ
ٿيا دشمن دوزخ باھ سرور سوپارو ٿيو.

*

محمد زمان پير سان مدد محمد چار ﷺ
ھيا چارئي يار رسول ﷺ جا جن دين اجاريو اسلام
حسن مير ھمراھ ھوا ۽ حامي حسين امام
۽ مدعين جو منٺار چئي ڪٽي نبي ﷺ وڃايو نام
ڪافر ٿيا قتلام سرور سوپارو ٿيو.[330]

---

327 جي-ايم- سيد ميري ڪھاني ميري زباني، ص: 100.
328 جي ايم سيد ميري ڪھاني ميري زباني، ص: 66
329 مخدوم محمد زمان طالب المولي، درناياب عرف يادِ رفتگان، ص: 98/99.
330 رسالو رھنمائي، ص: 54.

Gul Hayat Institute

ڀاٽوني ۽ سنائي شاهن جو قصو:[331]

حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رح جي زماني ۾ ڀاٽوٽ جي سيد جمال شاهہ ۽ سن جي سيد محمد شاهہ درميان سڳابنديءَ تان شديد اختلاف ٿي پيا هئا. سندن هڪڙو وفادار نوڪر الله وسايو روڙيو[332] ٻنهي ڌرين ۾ صلح ڪرائڻ لاءِ ترڪيب سوچي. ٻيڙيءَ ۾ چڙهي ڀهرين ويو سن ۽ اتي وڃي سيد محمد شاهہ کي ٻڌايائين تہ سيد جمال شاهہ گذاري ويو آهي ۽ آئون اوهان کي اطلاع ڏيڻ آيو آهيان. اتان ٿي وري آيو ڀاٽوٽ ۾ اچي سيد جمال شاهہ[333] کي چيائين تہ سيد محمد شاهہ گذاري ويو آهي، اوهان کي اطلاع ڏيڻ آيو آهيان. اهو ٻڌڻ شرط ٻئي شاهہ صاحبان، پنهنجي سڄي عيال سميت، ٻيڙن تي چڙهي هڪٻئي جي ڳوٺن ڏنهن روانا ٿيا اڃا اڌ پنڌ ۾ هئا تہ هڪ ٻئي سان ملي ويا. ٻئي شاهہ صاحبان پنهنجي پنهنجي ٻيڙيءَ تي اڳيان وينل هئا. جيئن ئي هڪ ٻئي تي نظر پيين فوراً اُٿي بيٺا. سيد جمال شاهہ رڙ ڪري چيو تہ ”تون تہ محمد شاهہ آهين!“ وري محمد شاهہ چيو تہ ”تون تہ جمال شاهہ آهين ۽ جيئرو آهين!!“ اهڙا گفتا ڪندا اچي هڪ ٻئي سان مليا. جڏهن حال حقيقت ڪيائون ۽ معلوم ٿين تہ اهو ڪم الله وسائي جو آهي سو ڏاڍا مٺس چڙيا ۽ چيائون تہ ان کي مار ڪيدناسين. گڏجي ڀاٽوٽ پهتا. جڏهن الله وسائي ٻڌو تہ شاهہ صاحبان ڪيس مارڻ لاءِ اچن پيا سو وٺي ڀڳو ۽ سڌو اچي هالا ڀهتو ۽ ڊوڙندو حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رحمة الله عليه وٽ آيو ۽ سڌو اچي سندن کٽ جي هيٺان لڪي ويهي رهيو. سندن پُڇڻ تي هن سڄي ڳالهہ کين ٻڌائي ۽ چيائين تہ ڀاٽوني ۽ سنائي سيد مون کي مارڻ لاءِ منهنجي پٺيان اچن پيا. ايتري ۾ نوڪر اچي ٻڌايو تہ ”قبلا! سيد صاحب دروازي تي بيٺا آهن.“ پاڻ يڪدم شاهہ صاحبن کي سڏائي ۽ حال احوال پڇيائون. شاهہ صاحبن کين سڄو قصو ٻڌايو ۽ چيئون تہ اسان جا پاڻ ۾ هيڏا اختلاف ۽ وهنوار هئا، ليڪن انهيءَ ڪوڙ هٽي هيءَ ڪم ڪيو آهي. هاڻ ان جي ٻانهن اسان کي ڏيو. پاڻ فرمايائون تہ الله وسايو تہ نهايت چڱو تو ڏسجي جو توهان ڀائرن ۾ دوري

---

[331] راوي عاليجناب حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رح.

[332] ”الله وسائي“ جو نالو سيّد جيئندل شاهہ ولد سيّد ڏٽي بخش شاهہ ٻڌايو.

[333] سيّد جمال شاهہ بن سيّد نور شاهہ وصال: 7_ جنوري 1918ع (جنب گذاريم جن سين. ص: 22).

Gul Hayat Institute

ختم ڪرائي پاڻ ۾ ڪير ڪنڌ ڪيو اٿس ۽ اوهان کي هڪ ٻئي سان ملايو اٿس. سندس ٻانهن اوهان کي ڪا نہ ڏيندا سين. پاڻ اهو ٿا چئون تہ هن جو ٿدر ڪري کيس معافي ڏيو ۽ پرچي وڃو. شاهہ صاحبن کي سندن ڳالهہ دل سان لڳي. لنيون ڪٽي ٿتيون ڪيائون ۽ هڪ ٻئي سان ڀاڪُر پائي پرتا. حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رحمة الله عليه سڏ ڪري الله وسائي کي چيو تہ هاڻ ٻاهر اچ. هو ٻاهر آيو. پاڻ کيس لُونگيءَ جو پٽڪو پارايائون ۽ خرچي بہ ڏنائون. شاهہ صاحبن بہ الله وسائي کي تمام گهڻيون خرچيون ڏنيون.

وگهامل کي معافي ڏيڻ:[334]

هڪڙي دفعہ پاڻ گهوڙي تي سوار ٿي بنگلي تان نڪتا ۽ ڪڙيو وٺي

---

[334] **راوي گل شير ڪاڪا (1939_1995ع):**

گل شير ڪاڪا ولد الهہ ڏنو ڪاڪا، 1_ آگسٽ 1939ع تي ڳوٺ بيگو ڪاڪا، تعلقہ هالا ۾ ڄائو. پنهنجي ڳوٺ ۾ بہ ٽي درجا سنڌيءَ جا پڙهيائين. اڃا ننڍو هو تہ سندس والد کيس حضرت مخدوم صاحب جن وٽ وٺي آيو. جتي هو پهريائين حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولي سائين رح جن وٽ رهيو ۽ بعد ۾ حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائين رح جن وٽ آخري دم تائين وڏيءَ وفاداريءَ سان خدمت انجام ڏنائين. گل شير ڪاڪا 1977ع ۾ شادي ڪئي. جنهن مان کيس چار پٽ تولد ٿيا. سندس وڏي پٽ جو نالو علي شير آهي. گل شير ڪاڪا جو شمار حضرت مخدوم صاحب جن جي خاص خدمتگارن ۾ ٿيندو هو. پاڻ هڪ قابل، ذهين ۽ معاملا فهم شخص هو. ذاتي تجربي ۽ ٻي ريائيءَ جي ڪري وڏن مسئلن ۾ سندس راءِ تي عمل ٿيندو هو. جيتوڻيڪ سندس تعليم ايتري نہ هئي پر هو پنهنجي ذهانت جي ڪري هر مسئلي ۽ فيصلي جي حقيقت تائين جلد پهچي ويندو هو. سندس ٻي ريائيءَ جي ڪري گهڻا ماڻهو مٿس ناراض ٿيندا هئا ۽ وري وقت گذرڻ بعد پرچي بہ ويندا هئا. 1988ع ۾ حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولي رح ۽ حضرت مخدوم محمد امين فهيم رح جن جي حڪم تي جڏهن مون خدمت خلق شروع ڪئي تہ روزانو صبح کان وٺي شام تائين اناس بنگلي ۾ ماڻهن سان ملبو هو ۽ سندن مسئلن جو نيڪال ڪبو هو. اهو سلسلو ڪافي عرصي تائين نهايت خوش اسلوبيءَ سان هلندو رهيو. انهيءَ سڄي عرصي دوران گل شير ڪاڪا روز مقرر وقت تي ايندو هو ۽ جيڪو بہ معاملو سندس حوالي ٿيندو هو ان کي پاڻ وڏي سمجهداريءَ سان توڙ تائين پهچائيندو هو. گل شير ڪاڪا بيباڪ ۽ دلير مڙس هو. ڪچهريءَ جو ڪوڏيو هو. حضرت مخدوم صاحب جن سان وابستہ تمام گهڻن سياسي واقعن جو عيني شاهد پڻ هو. 1995ع جي شروع ۾ بيمار ٿي پيو. کيس آغا خان اسپتال ڪراچيءَ ۾ داخل ڪرايو ويو جتي ڪافي ڏينهن علاج هيٺ رهڻ بعد 31_ مارچ 1995ع تي انتقال ڪيائين. کيس سندس آبائي قبرستان ميان چتو ڪاڪا ۾ دفن ڪيو ويو.

Gul Hayat Institute

پنهنجي زمينن ڏانهن اسريا. جڏهن واپس ٿيا تہ ڏٺئون تہ سامهون کهڙن ۾ ڪو ماڻهو آهي. جيڪو ڪيڏي مهل ويهي ٿو تہ ڪيڏي مهل اٿيو بيهو ٿو رهي. پاڻ گهوڙو ڪاهي کهڙن ڏي آيا ۽ هڪل ڪري پڇيئون تہ "ڪير آهين ٻاهر نڪر". ٻن ٽن لمحن بعد هڪڙو شخص ڏڪندو کهڙن مان ٻاهر نڪتو. اگهاڙي تلوار هٿ ۾ هيس. پاڻ پڇيئونس تہ "ڪهڙي مقصد سان هتي بيٺو آهين". هن هٿ ٻڌي ڏڪندي ڏڪندي چيو تہ "سائين اوهان جي لاءِ". پاڻ پڇيئونس تہ ڪنهن جي چوڻ تي آيو آهين تہ هن ٻڌايو تہ سائين شهر جي وگهامل اوهان کي قتل ڪرڻ لاءِ مون کي پئسا ڏيڻا ڪيا آهن ۽ انهيءَ جي چوڻ تي آيو آهيان. پاڻ رڪيب مان پير ڪڍي چيئونس اچي اسان سان گڏ گهوڙي تي ويهہ. هو ٻجندو اچي گهوڙي تي ساڻن گڏ ويٺو. پاڻ گهوڙو ڪاهي سڌو انهيءَ وگهامل جي دڪان تي آيا. وگهامل کين ڏسندي هٿ ٻڌي اُٿي بيٺو. پاڻ کيس حڪم ڏنائون تہ هن شخص کي پئسا ڏي. وگهامل چيو تہ قبلہ سائين هن کي ڇا جا پئسا ڏيان؟ هي ڪو مون کي لهڻي تہ ڪو نہ ٿو. پاڻ سندس اکين ۾ نهاري فرمايائون تہ "تو جنهن مقصد لاءِ هن کي پئسا آڇيا آهن. هيءُ اهو ڪم ڪري چڪو آهي. زندگي ۽ موت الله جي هٿ ۾ آهي انسان جي هٿ ۾ ڪجهہ بہ ڪونهي. تون اهي پئسا هن کي ڏي" وگهامل يڪدم پئسا ڪڍيا. پاڻ ڪانئس پئسا وٺي ان شخص کي ڏنائون ۽ چيوئنس هاڻ گهوڙي تان لهہ ۽ وڃ هليو. هو ٿيو روانو ۽ پاڻ بہ گهوڙو ڪاهي آيا بنگلي تي. وگهامل اچي خوفزده ٿيو. سو رات وچ ۾ ٽڙ ٽپڙ ڪٺي هالا شريف مان ٿيو روانو. وڃي حيدرآباد مان نڪتو. جڏهن حضرت مخدوم محمد زمان سرڪارؒ جن کي اها حقيقت معلوم ٿي تڏهن پنهنجي حاضريءَ جي نوڪر ارم فقير کي ڏانهس موڪليائون ۽ حڪم ڏنئونس تہ هن وقت واپس اچ ۽ ساڳي طرح سان اچي هالا ۾ رهہ. اسان توکي اللهﷻ جي وات ۾ معاف ٿا ڪريون. بالآخر اهو وگهامل واپس آيو اچي هميشہ لاءِ هالا ۾ رهيو.

وصال:

سرڪار حضرت مخدوم محمد زمان سائينؒ جو انتقال (تقريباً)

Gul Hayat Institute

ٽيونجاھہ سالن جي عمر ۾ 28_ رمضان 1331ع [335] مطابق 31_ آگسٽ 1913ع تي آچر جي ڏينهن هالن ۾ ٿيو. سندن وصيت موجب کين درگاھہ حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه الرحمت جي ننڍي قبي ۾ ڏکڻ طرف پيرانديءَ کان سپردِ خاڪ ڪيو ويو. "سندن انهيءَ وصيت جو مطلب اهو هو تہ جيئن پاڻ پنهنجي والد بزرگوار جي پيرن کان هجن" [336]. سندن والد حضرت مخدوم محمد امين ثالث ﷫ وڏي قبي ۾ حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار جي مزار جي سڏائي ۾ مدفون آهن ۽ اها حضرت غوث الحق ﷫ جن جي بہ پيراندي ٿيئي ٿي.

ويراگين وجود جو درست ڪيو ديدار،
پوئي پاتائون پاڻ کي حقيقت جو هار،
ماڳ ڏنو ملڪوت جو ناسوتين نروار،
معرفت مدار آديسين اندر ۾.
پکن ڏٺي سائين ﷫

هالا جي مشهور شاعر مرحوم اسحاق هالائيءَ پنهنجي ڪافيءَ ۾ حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رح جن جي وصال جو بيان ۽ تاريخ هن طرح چٽي آهي: [337]

---

[335] گنجينهٔ اسرارِ سروريہ قلمي. جنب گذاريم جن سي، جلد 1، ص: 95 تي سندن تاريخ وصال: 28_ رمضان 1321ھ مطابق 2_ سيپٽمبر 1913ع جاٽايل صحيح ناهي.

[336] راوي آخوند محمد هاشم مجاور درگاھہ حضرت غوث الحق مخدوم نوح ﷫ هالا.

[337] **حاجي محمد اسحاق هالائي (1899_1947ع):**
حاجي محمد اسحاق ولد حاجي محمود نانوائي ميمڻ، 16_ ذوالحجہ 1316ھ/ مطابق 27_ اپريل 1899ع تي هالن ۾ جائو ۽ حضرت مولوي حضرت مخدوم غلام حيدر سائين ﷫ جو همعمر هو. ابتدائي تعليم هالن جي عريضي نويس محمد صالح شورائي کان حاصل ڪيائين. پُرگو ۽ پختو شاعر ٿي گذريو آهي. سندس شاعريءَ جا ٽي ڪتاب 1. مارئي جا آلاپ_ ڏينهن راتين ۾ 2_ شيرين زبان عرف جذبات اسحاقيہ ۽ 3_ نوائي فراق، منظر عام تي اچي مقبوليت ماڻي چڪا آهن. نوائي فراق، سندس فرزند، مشهور صحافي حاجي محمود هالائي جي شوق ۽ ڪوشش سان شايع ٿيو. حاجي محمد اسحاق هالائي جو انتقال 31_ آگسٽ 1947ع تي ٿيو. سندس آخري آرام گاھہ هالا ۾ آهي. (وڏيڪ ڏسو هفتيوار همدرد ميرپورخاص، ص: 34، 2 آگسٽ 1993ع.

Gul Hayat Institute